

[Ještě o současném vztahu státu a církve]

88-297 – 88-304

Žijeme v podivné době. Společnost je plná nervozity a obav z budoucnosti: všechny socialistické společnosti se dostaly a dostávají dále do obrovských těžkostí a už řadu let můžeme sledovat, jak nesnadno a zatím neúspěšně se s nimi vypořádávají. Jen u nás nic takového neexistuje. Ano, jistě, nějaké problémy se vyskytnou vždycky, takový už je život, ale stačí si trochu plivnout do dlaní a víc zabrat a zase všechno půjde jako po másle. Jako dosud. (Právě!) Aby se neřeklo, děláme také na „perestrojce“. Ale když se (na Kladně) dělník zeptá, tak co s tou perestrojkou bude, máme-li ještě něco čekat, dozví se, že každý musí přiložit ruce k dílu, a tak že oni si mohou udělat na pracovišti pořádek a podobně. A že všechno bude dobré a půjde dobře kupředu. Člověk by téměř řekl, že naše vláda vlastně nemá velké starosti. Anebo o nich nesmí mluvit, protože ne ona, ale stranické vedení nemá žádné starosti. Ale jak se ukazuje, přece jen i stranické vedení nějaké problémy má. Stačí číst ústřední orgán strany. Ale jsou to jen takové dílčí problémy, vlastně okrajové, řešené jen tak za pochodu. – Nedávno jsme se dočetli, že „nedovolíme zneužití víry“ a že už v minulosti „socialistický stát byl nucen přijmout zákonná opatření k ochraně zájmů lidu“. To ovšem ať povídá holubům. My chceme mluvit o něčem docela jiném. A zejména o něčem docela jiném mluví petice, podpisovaná desetitisíci a statisíci katolíky. Především jde o to, zastavit opatření nezákonná a za druhé opatření sice zákonná, ale za opatření k ochraně zájmů lidu se jen neprávem vydávající, protože ochraňují jen privilegia menší části společnosti, totiž militantních ateistů. Zvláště pak je důležitá otázka, kdo je tu povolán, aby „nedovoloval“ zneužívat víru, eventuálně zneužívat ateistickou ideologii.

Gorbačov říká, že je nutno odstranit ze společenských organizací nadvládu placených funkcionářů a že je nutno zbavit místní organizace nutnosti koordinovat každý krok s nadřazeným orgánem. A Doležal katolíkům vytýká, že jejich „akce není organizována církví a naprostá většina ordinářů i kněží se od ní distancovala“. Pomíjím zvláště zdařilý poukaz na většinu, dokonce naprostou většinu ordinářů. Bylo by moc pěkné nemluvit jen tak do větru a uvést čísla! Bylo by také dobré při té příležitosti připomenout, že tato naprostá většina ordinářů jsou státu oddaní lidé, ba lidé oddaní opravdu „straně i státu“, „straně i vládě“ a velcí mírostrůjci. Ale už těžko by se dokazovalo, že reprezentují „naprostou většinu“ katolíků. Demokratizace nedemokratizace, panu Doležalovi a zřejmě i straně a vládě záleží hlavně na tom, aby si za „společný“ (přesně panský) stůl sedla s lidmi straně a vládě oddanými, a v současné chvíli je v proudu jednání, které by mohlo vést k povážlivým otřesům v dobrých vztazích mezi katolickou církví a státem, neboť ona převážná, ano naprostá většina ordinářů by se – nedej – kdo? – mohla stát menšinou, a dokonce by se mohlo nad slunce jasněji ukázat, že tato menšina ordinářů za sebou nemá vůbec žádnou nebo jen zcela mizivou „menšinu“ kněží a vůbec žádné věřící! O to teď jde v jednáních, která probíhají a jejichž hrozivost se snaží pan ing. Janků obejít, snížit nebo alespoň oddálit. – Akce katolických laiků je něčím, co zcela odpovídá demokratizaci, jak jí rozumí sovětské vedení a konkrétně Gorbačov. To, že katoličtí laici podnikají něco, co není jen nátlakovou akcí namířenou proti státu (naopak, vůči státu se chovají velmi loajálně), nýbrž také a možná především proti kněžím a biskupům, kteří nemají důvěru věřících, to je pozoruhodné novum.

Pokud jde o to, nemluvit o provaze v domě oběšencově: Doležal mluví o „snahách, zejména organizovaných ze zahraničí, přeměňovat církev a náboženskou víru v nástroj politiky“. Ale kdo nás ochraňoval a nebo mohl ochránit v únoru 1948 a po něm před „snahami, zejména organizovanými ze

zahraničí“, přeměnit KSČ v nástroj stržení celé země do mocenské sféry stalinského impéria? – Doležal mluví o „údajné masové podpisové kampani“. Co je podle něho na ní „údajného“? A že prý je „vydávána div ne za spontánní akci samých věřících“. A čím to je tedy akce, když podle Doležala „akce není organizována církví“? (Tím pochopitelně míní především ordináře, jejichž „naprostá většina“ se od akce distancovala.) Podpisy se shromažďují u kardinála Tomáška (na arcibiskupství), protože on představuje tu „naprostou menšinu“ ordinářů, která akce podpořila, a vyjádřila s ní souhlas. Je tedy třeba Tomáška považovat za „sektáře“ z hlediska státu? – Všechny okolnosti, které Doležal problematizuje, všechny insinuace, které se dokonce ani netýkají podstaty věci a jen víří bahno, jsou na draka. Je třeba se vyslovit k meritu věci; když jde o věčný rozhovor, nemá smysl vytahovat babičky a drby o nich. Jsme na chvostě, řečeno starší stranickou terminologií, a nic nepomůže se najednou ohánět československou „specifikou“. Ta specifická spočívá také v tom, že máme po dvacet let režim, vnucený zbraněmi „spojenců“ a „přátel“. A tenhle režim, i když cítí, že už je v koncích, chce ještě pár dní, pár měsíců přežít, aniž by se musel podstatněji měnit. Doležal je příkladem toho, jak někteří jednotlivci (a není jich málo) „mají zafixovány stereotypy pohledů na církev i náboženství“ z doby hlubokého stalinismu.

23. II. 88

Naprostá většina požadavků, formulovaných v 31 bodech, je čímsi naprosto samozřejmým a vlastně by neměla vůbec být něčím víc než obnovou normality, na níž by státní úřady měly spolupracovat velmi ochotně, a to tím spíš, že se dosud dopouštěly nesčetných menších i větších nezákonných aktů. Je tam ovšem i několik velmi závažných bodů, o nichž bude nutno jednat nejenom s katolickou církví, ale i s církvemi ostatními. Jistým nedostatkem katolické iniciativy je dost málo smyslu pro ekumenický postup. Je to sice na jedné straně pochopitelné s ohledem na oprávněné obavy, že představitelé ostatních církví, menších a malých, by pravděpodobně – ať už spontánně nebo pod tlakem úřadů – vyjádřili svůj nesouhlas a distanci. Ale k tomu by došlo jen proto, že tito představitelé vyjadřují skutečné smýšlení členů svých církví tak málo, jako katoličtí kněží, sdružení v organizaci Pacem in terris. To vše je hluboce nenormální a proto je nutno s porozuměním a dokonce velmi pozitivně hodnotit, že se katoličtí laici rozhodli pro iniciativu, že žádají právo vytvářet volná laická náboženská (raději bych četl: křesťanská) společenství (čteme sice, že „u evangelických křesťanů (jsou) odedávna samozřejmá“, což je pravda, ale je opomenuto, že také u nich byla pod nezákonným tlakem státních orgánů zatlačena do podoby pouhých bohoslužebných shromáždění, takže už samozřejmostí dávno být přestala) anebo že dokonce žádají laickou účast při projednávání soupisu 31 požadavků (bodů) se státními orgány. To je konkrétní krok k demokratizaci v rámci katolické církve a ten je třeba jednoznačně uvítat. To také vrhá světlo na to, jak státní orgány maří fungování demokratických principů v církvích presbyterních jako něčeho nepohodlného.

Na poli života církví a vůbec křesťanů v našich zemích dochází v posledních letech k významnému pohybu, který je přijímán různě z různých stran, ale který zůstává nadále skutečností, s níž je nutno reálně počítat. Nejnověji je předmětem zájmu u nás i v zahraničí zejména velmi široce založená akce laických laiků, podpisujících se pod petici o 31 bodech, jimiž se obracejí k představitelům současného veřejného života jako se svými „podněty a návrhy“. Chtějí se tak zapojit jednak do na deset let rozvrženého „díla duchovní obnovy“, vyhlášeného společným pastýřským listem českých a moravských biskupů a administrátorů, ale – a to je třeba ocenit i všem ostatním, kteří se katolíky být necítí – staví se tak do předních řad těch, kdo chtějí napomoci tomu, aby se zatím jen stále

opakovaná slova o „radikální přestavbě společnosti“ či dokonce revoluční přestavbě začala naplňovat konkrétním obsahem a aby se tento program, počítající se spoluprací nejširších vrstev občanů, bez nichž by se nutně stal chimérou, začal konečně opravdu realizovat.

Nikoho neudivuje, že se začali ozývat mluvčí těch kruhů, které nesou velkou část odpovědnosti za celkově neutěšený stav naší společnosti v posledních necelých dvaceti letech a kteří, ačkoliv si chtějí nechtít museli osvojit i taková donedávna zakázaná slova jako „demokratizace“, „radikální ekonomická reforma“, „rozvíjení demokratizačních procesů“ či „zdokonalení politického systému“, chtějí zůstat právě jen u slov, ze všech změn ponechat občanům jen, aby si udělali pořádek na svém pracovišti a pracovali pak ještě lépe než dosud, a nejraději by prohlásili jako jejich severní sousedi, že potřebné reformy už provedli dávno před perestrojkou a vědí si rady sami, a nepotřebují rady ze strany, která má svých starostí nad hlavu.

V tomto duchu se nedávno začal dovolávat československé specifiky v řešení vztahů mezi státem a církvemi jeden pisatel v ústředním orgánu KSČ. V jedné věci má ovšem pravdu: vztahy státu a církví v našich zemích opravdu neměly v minulosti a nemají ani dnes obdobu dokonce ani v jiných socialistických zemích. Jen jako příklad: zatímco v Polsku nepřestala celá katolická univerzita existovat dokonce ani za hlubokého stalinismu, u nás byly theologické fakulty vyloučeny z univerzit a novým vysokoškolským zákonem nejsou považovány vůbec za vysoké školy (kdežto v telefonním seznamu ano) a jediné bohoslovecké učiliště římskokatolické církve v Litoměřicích nesmí přijímat ke studiu víc než pouhý zlomek toho počtu, kterého by bylo zapotřebí ke krytí skutečných potřeb církve, takže počet vakantních míst vzrostl za poslední čtyři desetiletí a zejména za poslední dvacetiletí přímo katastrofálně (to také vrhá světlo na otázku, do jaké míry stát opravdu „hospodářsky zabezpečuje jejich potřeby“, rozumí se potřeby církví). Nevěcný, značně nelogický článek trpí základním nedostatkem, který je příznačný pro to, jak tito a jim podobní chápou „glasnost“: chybí tam základní informace o 31 bodech, ale nechybí tam spousta insinuací a falešných nařčení, jež si méně informovaný čtenář nemůže bezprostředně ověřit. Podstata článku je však vyjádřena v jediné větě: „Pochopitelně, také stát a společnost mají zájem na tom, aby dané vzájemné vztahy ve své podstatě zůstaly zachovány.“ To ostatně platí pro tyto lidi všeobecně, nejen pokud jde o vztahy mezi státem a církvemi. A tu ovšem můžeme tohoto pána a jemu podobné ujistit svou hlubokou přesvědčeností, že revoluční přestavba a radikální ekonomická reforma, o kterou usilují dnes v Sovětském svazu, nepochybně nespočívá v tom, že všechno zůstane v podstatě zachováno, a nejméně v oblasti kulturní a ve sféře ideového a duchovního života společnosti.

Snad tomu chtěla náhoda, aby si čtenáři RP v jediném dni přečetli Projev Michaila Gorbačova, udávající směr příprav na červnovou stranickou konferenci, a článek V. Doležala o vztahu mezi státem a církví. Heglovská „lest Rozumu“ jen trochu pozornějším čtenářům prstem ukázala na – nijak ovšem nepřekvapující – subjektivní neschopnost nevelké, ale dosud významné vrstvy politického establišmentu následovat občany druhého řádu, jakými u nás dodnes jsou křesťané vůbec a katolíci jmenovitě, protože o nich je teď řeč, a udělat alespoň to, co udělali oni. Katoličtí laici u nás překročili svůj Rubikon. Jistá znamení, že se různé věci mění a že jsou v pohybu, už nás na to v poslední době připravovala (zdá se však, že pro lidi typu Doležalova – ostatně to je nejspíš značka, neboť kdo by dnes riskoval? – to bylo překvapení). Nyní k tomu tedy došlo. Ale to, co pro katolíky u nás je překročeným Rubikonem, stává se pro některé „kontrareformisty“ nepřekročitelnou propastí.

Doležal si pochvaluje, že ČSSR je zemí vzdělaných lidí atd. Bylo by si přát, aby příště do RP napsal něco o vztahu mezi státem a církvemi a o nutnosti jeho přestavby někdo s opravdu „vysokou kulturností, úrovní i tvořivostí myšlení“.

Patočka (1586, s. 42 a okolo) ve svých *Přehledných dějinách filosofie* vykládá řecký pojem FYSIS – na základě zlomku z Herakleita, že „příroda se ráda skrývá“, jako „to, co se skrývá za vším konečným, jednotlivým, a zároveň je rodí“. A dodává, že „není tedy zcela nepodložená domněnka, že i nejstarší užívali termínu FYSIS, třeba vedle ARCHÉ, počátek“. Chtěl bych proti Patočkovi vyložit FYSIS jinak, nikoliv ve smyslu ARCHÉ, nýbrž ve smyslu postižení toho, co už ARCHÉ není, nýbrž co už pod vládou ARCHÉ vzniklo, co se zrodilo či bylo zrozeno. Ten rozdíl vysvětlím, jakmile přejdeme k aplikaci na model události. ARCHÉ události není její součástí, tj. ARCHÉ nesmíme ztotožnit s tím počátkem události, v který už můžeme označit za startující událost samu. Událost ovšem musí nějak začít, právě tak jako potom musí pokračovat a nakonec skončit. ARCHÉ však není první etapou události, neboť tato první etapa hned pomine a následuje po ní etapa další, a po té opět další atd. Tu by nebylo nejmenšího důvodu, proč považovat první etapu události za něco, co potom vládne nad celou událostí, nade vším děním, následujícím po oné první fázi. Naproti tomu FYSIS je to, co vyrůstá, ne to, co rodí. Jedním z doložených významů slova FYSIS je „podoba těla“. Odtud vycházím, neboť ARCHÉ ex definitione žádnou podobu těla nemá – podobu těla má jen to, co vyrostlo, co se zrodilo, nikoliv to, „z čeho“ něco vzniklo, zrodilo se, vyrostlo. Když bychom měli podržet myšlenku ARCHÉ, tak nikoli ve smyslu nejstarších fyziologů, nýbrž spíše ve smyslu Hérakleitova LOGU, který vládne nade vším, nebo také Anaxagorova NOYS – rozumu, který rovněž vládne všemu. FYSIS je naproti tomu to, čemu LOGOS vládne – zrodivšímu se a rostoucímu tělu.